

TRANSPORT VA TURIZM OBEKLARIDA HUQUQBUZARLIKLARNI PROFILAKTIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Qalbayeva Durdana Matnazar qizi

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi, huquqbuzarliklar
profilaktikasi faoliyati kursanti

Email: qolbayevadurdona6@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17773841>

Annotatsiya

Ushbu ish transport va turizm obyektlarida sodir etiladigan huquqbuzarliklarning oldini olish, xavfsizlikni ta'minlash hamda profilaktika mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan. Mavzuda transport infratuzilmasi (temir yo'l, avtomobil, havo va suv transporti) hamda turizm sektorida uchraydigan huquqbuzarlik turlari, ularning kelib chiqish sabablari va ijtimoiy-huquqiy oqibatlari keng yoritiladi. Tadqiqotda mavjud me'yoriy-huquqiy baza, profilaktik faoliyatni amalga oshiruvchi davlat va nodavlat tuzilmalarning o'rni tahlil qilinib, amaldagi tizimning samaradorligi baholanadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, xavfsizlik standartlarini takomillashtirish, xodimlarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish kabi profilaktik choralarni yanada rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari transport va turizm obyektlarida xavfsizlik darajasini oshirish hamda huquqbuzarliklarning samarali oldini olishga qaratilgan ilmiy-amaliy yechimlarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: O'zbekcha: huquqbuzarlik, profilaktika, transport xavfsizligi, xavfsiz turizm.

Ruscha: правонарушение, профилактика, безопасность транспорта, безопасный туризм.

English: crime prevention, transport security, tourism safety, safe tourism.

Kirish

Mamlakatda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, aholining turmush darajasi oshishi, transport infratuzilmasining kengayishi va turizm sohasining izchil o'sishi ushbu sohalarda xavfsizlikni ta'minlashga bo'lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Transport va turizm obyektlari – millionlab fuqarolar harakatlanadigan, dam oladigan va xizmatlardan foydalanadigan jamoat makonlari bo'lib, ularning barqaror faoliyati jamiyat xavfsizligi va iqtisodiy barqarorlik uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, mazkur obyektlarda huquqbuzarliklarning oldini olish, xavfsizlikni ta'minlash va profilaktika tizimlarini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biridir. So'nggi yillarda huquqbuzarliklarning tur va ko'lami murakkablashib borayotgani, transport vositalari, temir yo'l bekatlari, aeroportlar, mehmonxonalar, turistik zonalar va boshqa obyektlarda sodir etilayotgan qonunbuzarliklar nafaqat fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga xavf tug'dirishi, balki mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi hamda turistik imijiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli mavjud xavfsizlik mexanizmlarini qayta ko'rib chiqish, profilaktika choralarni zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur tadqiqotda transport va turizm obyektlarida sodir etiladigan huquqbuzarliklarning sabablari, ularning oldini olish bo'yicha amaldagi tizimning afzallik va kamchiliklari o'rganiladi. Shuningdek, xavfsizlikni ta'minlashda davlat organlari, xususiy sektor va jamoatchilik hamkorligining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

O'zbekiston tajribasi: O'zbekiston so'nggi yillarda transport va turizm sohalarini modernizatsiya qilish, xavfsizlik tizimini mustahkamlash hamda huquqbuzarliklarning oldini olish borasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Ayniqsa, turizmning iqtisodiy o'sish drayveriga aylanishi ushbu yo'nalishda kompleks profilaktik choralarni joriy etishni taqozo etdi. Davlat boshqaruvi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, xususiy sektor va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlik hamda zamonaviy texnologiyalarning tatbiqi O'zbekiston tajribasining asosiy poydevorini tashkil etadi.

Me'yoriy-huquqiy asoslarning mustahkamlanishi:

Mamlakatda transport va turizm obyektlarida xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan qator Prezident farmonlari va hukumat qarorlari qabul qilinib, sohaga zamonaviy boshqaruv mexanizmlari joriy qilindi. "Xavfsiz turizm" konsepsiyasining amaliyotga tatbiq etilishi turistik hududlarda xavfsizlik masalalarini tizimli asosda hal etish imkonini berdi. Shuningdek, aeroportlar, temir yo'l vokzallari, metro va avtovokzallarda xavfsizlik standartlari yangilandi, ularning texnik bazasi bosqichma-bosqich modernizatsiya qilinmoqda.

"Xavfsiz turizm hududlari" tizimi – innovatsion yondashuv:

O'zbekiston tajribasining eng muhim jihatlaridan biri, sayyohlar oqimi ko'p bo'lgan shahar va hududlarda maxsus "Xavfsiz turizm hududlari"ning tashkil etilishidir. Bu hududlarda videokuzatuv tizimlarining kengaytirilishi, turistik politsiya bo'linmalari faoliyatining yo'lga qo'yilishi, tezkor aloqa punktlari va xizmatlarining yaratilishi turistlar xavfsizligining yangi darajasini ta'minlamoqda. Turistik politsiya xodimlarining xorijiy tillarni bilishi, sayyohlar bilan madaniy muloqot olib borish ko'nikmalariga ega bo'lishi O'zbekistonning xalqaro turizm maydonidagi obro'sini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Transport obyektlarida zamonaviy xavfsizlik choralarining joriy etilishi:

Aeroport va temir yo'l bekatlarida xavfsizlik skanerlari, sun'iy intellektga asoslangan kuzatuv tizimlari, kirish-chiqish nazoratining kuchaytirilishi huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshirdi. Temir yo'l bekatlari va metropolitenlarda real vaqt rejimida monitoring olib borish imkonini beruvchi texnologik vositalar joriy qilinmoqda. Transport vositalarida yo'lovchilar xavfsizligini ta'minlash maqsadida ichki tartib-qoidalar qayta ko'rib chiqildi, profilaktik o'quv mashg'ulotlari muntazam ravishda o'tkazilmoqda.

Jamoatchilik va fuqarolik jamiyati institutlarining faollashuvi

O'zbekiston tajribasida xavfsizlik masalalarida jamoatchilikning faolligi alohida o'rin tutadi. "Ishonch telefonlari", mobil ilovalar orqali tezkor xabar berish tizimlari, fuqarolar bilan muloqotning ochiq formatlari huquqbuzarliklarning oldini olishga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Aholi o'rtasida profilaktika bo'yicha targ'ibot ishlari olib borilishi xavfsizlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Xalqaro standartlarga mos integratsiya

O'zbekiston xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda transport va turizm xavfsizi bo'yicha ilg'or yondashuvlarni o'zlashtirmoqda. "Aqlli shahar", raqamli identifikatsiya, videoanalitika kabi texnologiyalarni joriy etish, kadrlarni qayta tayyorlash dasturlari natijasida xavfsizlik tizimi yanada takomillashmoqda.

Xalqaro tajriba:

"Smart Security" konsepsiyasi

Aeroportlarda IATA tomonidan joriy etilgan "Smart Security" tizimi yo'lovchilarni tekshirishni avtomatlashtirish, yuzni aniqlash, xavf darajasi bo'yicha avtomatik saralash kabi

texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Bu usul nafaqat xavfsizlikni kuchaytiradi, balki sayohatchilarning vaqtini tejaydi

Raqamli identifikatsiya tizimlari

Harakat kameralaridan olingan ma'lumotlar shaxsni aniqlash tizimlari bilan bog'langan. Bu jinoyatchilarning qo'lga olinishi tezlashishiga olib keladi.

"Smart Tourism Safety" platformalari

Mobil ilovalar orqali turistlar real vaqt rejimida xavfsizlik bo'yicha ogohlantirishlar, yo'nalishlar, politsiya bilan tezkor bog'lanish imkoniyatiga ega.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, transport va turizm obyektlarida huquqbuzarliklar profilaktikasi quyidagi tamoyillarga asoslanishi zarur:

1.Raqamlashtirish — videoanalitika, sun'iy intellekt, monitoring.

2.Tizimli boshqaruv — aeroport, temir yo'l va turizm obyektlari uchun yagona standartlar.

3.Jamoatchilik ishtiroki — ko'ngillilar, mahalla, turistik xizmatlar hamkorligi.

4.Ko'p tilli, maxsus tayyorgarlikdan o'tgan xavfsizlik xizmati

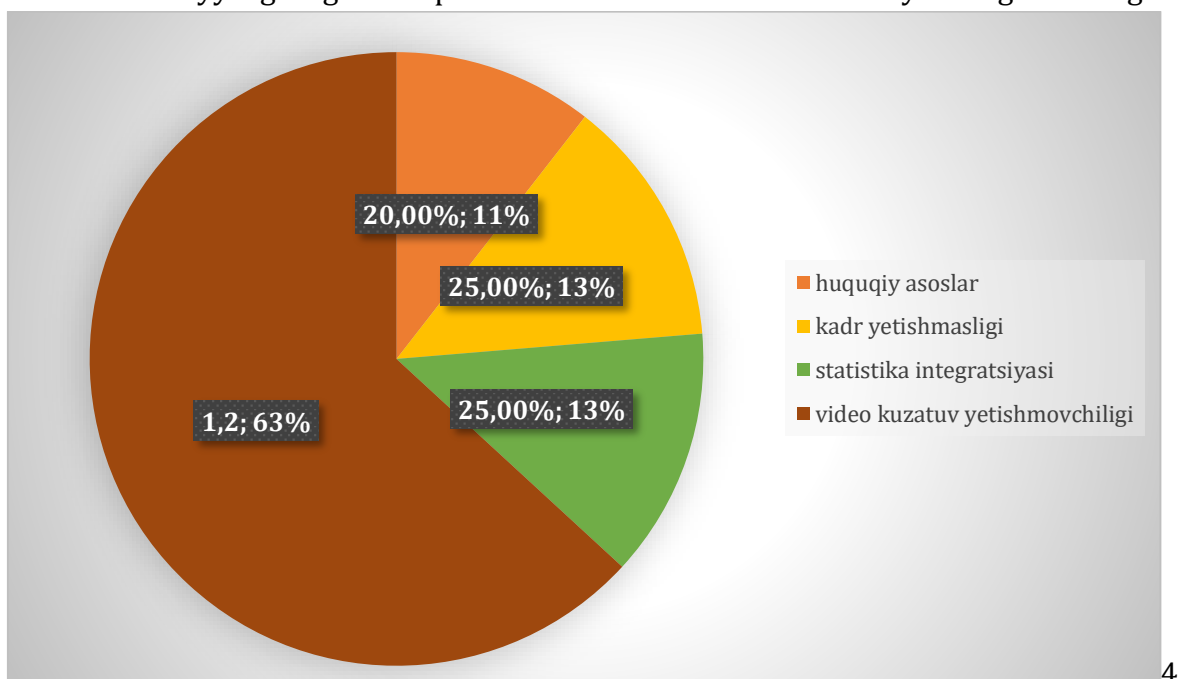
5.Qat'iy javobgarlik va muqarrar jazolash mexanizmi.

6.Turistga yo'naltirilgan xavfsizlik siyosati — yengil tushuntirish, ko'rsatmalar, tezkor aloqa.

Mazkur ilg'or tajribalar O'zbekiston uchun ham transport va turizm sohalarida huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirishda muhim metodik asos bo'la oladi.

Kelib chiqayotgan xolatlar: Transport va turizm ob'ektlarida quyidagi asosiy muammolar aniqlanadi:

1. Video kuzatuv tizimlarining cheklanganligi va joylarda qoplamaning yetishmasligi.
2. Idoralararo statistik ma'lumotlar integratsiyasining pastligi va yagona bazaning yo'qligi.
3. Kadrlar tayyorgarligi va ko'p tillarda xizmat ko'rsatish imkoniyatining cheklanganligi.

Huquqiy normalarning ba'zi jihatlarda zamon talablariga mos emasligi.

(1-rasm)

Yechimlar: Quyidagi takliflar transport va turizm ob'ektlarida huquqbuzarliklarni samarali profilaktika qilish uchun mo'ljallangan:

1. Videokuzatuv va analiz tizimlarini kengaytirish: CCTV qoplamasini oshirish va sun'iy intellekt yordamida xavfni aniqlash.

2. Statistik integratsiya va yagona axborot bazasini yaratish: barcha tegishli idoralar ma'lumotini markazlashtirish orqali tezkor tahlil.

3. Kadrlarni malakasini oshirish va ko'p tilli xizmat: turizm politsiyasi xodimlarini ingliz va rus tillarida o'qitish.

4. Huquqiy bazani modernizatsiya qilish: turizm va transport sohasidagi maxsus normalarni yangilash va sanksiyalarni kuchaytirish.

5. Jamoatchilik va xususiy sektor hamkorligi: mehmonxonalar, transport operatorlari va ko'ngillilar bilan xavfsizlik kampaniyalari.

6. Favqulodda holatlar uchun mobil ilovalar va 'SOS' xizmatlari: turistlar va yo'lovchilar uchun tezkor yordam tizimini yo'lga qo'yish.

Xulosa

Transport va turizm ob'ektlarida huquqbuzarliklarning oldini olishni takomillashtirish zamonaviy xavfsizlik tizimining ajralmas qismidir. Bugungi globallashtirish sharoitida xalqaro va ichki transport oqimlari ortib borayotgani, turizm infratuzilmasining kengayishi xavfsizlikka qo'yiladigan talablarni yanada oshirmoqda. Shu sababli huquqbuzarliklar profilaktikasining samarali mexanizmlarini ishlab chiqish, ularni amaliyotga tatbiq etish davlat organlari, xususiy sektor va jamiyatning hamkorlikda harakat qilishini talab etadi. Transport va turizm sohasida huquqbuzarliklarning asosiy sabablari – huquqiy madaniyatning pastligi, xavfsizlik choralarining yetarli emasligi, texnik jihozlanishning eskirganligi hamda profilaktik ishlarining tizimlashtirilmaganidir. Ushbu holatlarni bartaraf etish uchun transport infratuzilmasida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, videokuzatuv va identifikatsiya tizimlarini kuchaytirish, turizm obyektlarida xavfsizlik standartlarini xalqaro talablar asosida yangilash zarur. Shuningdek, profilaktika samaradorligini oshirishda aholi o'rtasida huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish, xodimlar malakasini muntazam oshirish, davlat va nodavlat tashkilotlari o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash muhim o'rin tutadi. Umuman olganda, transport va turizm ob'ektlarida huquqbuzarliklarning oldini olishni takomillashtirish – nafaqat xavfsizlikni ta'minlash, balki mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi, turistik salohiyati va fuqarolar farovonligini oshirishga xizmat qiladigan dolzarb vazifadir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni. – 2017.
3. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. – 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ***"Turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2020.
5. Bozorov R., Jo'rayev E. Transport tizimida xavfsizlikni ta'minlashning zamonaviy usullari. – Toshkent: IIV Akademiyasi nashriyoti, 2022.
6. Karimov A. Turizm infratuzilmasida xavfsizlikni boshqarish tizimi. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2021.

7. Лапаев В.В. Профилактика правонарушений на транспорте. – Москва: Юридическая литература, 2018.
8. Gorobets A. Security Management in Tourism Industry. – London: Routledge, 2020.
9. Weaver D., Lawton L. Tourism Management. – 6th edition. – Wiley, 2022.
10. Xalqaro Fuqaro Aviatsiyasi Tashkiloti (ICAO) hujjatlari – Aviation Security Manual (Doc 8973), so'nggi nashr.
11. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) – Tourism Safety and Security Guidelines, 2021.
12. O'zbekiston Respublikasi IIV, Transport xavfsizligi boshqarmasi statistik ma'lumotlari (2020–2024 yillar).
13. Xasanov, S.M. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI FAOLIYATI. *Tadqiqotlar.uz*. Maqola huquqbuzarlik profilaktikasi, normativ bazasi, profilaktika organlari va ularning faoliyati haqida. tadqiqotlar.uz
14. Norbekov, M.Z. & Utepov, D.S. Profilaktika inspektorining kamchiliklari va ularni bartaraf etishdagi xorij tajribasi. *Journal of New Century Innovations*. Maqola profilaktika inspektorlarining faoliyati, ularning kamchiliklari va xorijiy tajribalar tahlilini beradi. scientific-jl.org
15. Soliyeva, G.K. Huquqbuzarliklarni oldini olish tushunchasi, maqsadi, vazifalari va ilmiy-nazariy tavsifi, tarixi. *Principal Issues of Scientific Research and Modern Education*. Bu maqolada profilaktikaning nazariy jihatlarini, huquqbuzarlik profilaktikasining turlari va tarixi yoritilgan. woconferences.com
16. Aslonov, A. Huquqbuzarliklar profilaktikasi vazifalarini takomillashtirish. *Educational Yield Insights & Breakthroughs*. Maqolada ijtimoiy xavfsizlik, mahalla institutlari va profilaktik chora-tadbirlarning takomillashtirilishi haqida takliflar berilgan. eyib.org.uz
17. Bozorboyeva, S.G'. O'zbekistonda huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida qo'llanilayotgan zamonaviy usul va shakllar. *Научный импульс*, Xalqaro ilmiy jurnal. Maqolada huquqbuzarliklarni oldini olishda ishlatilayotgan zamonaviy shakllar va usullar tahlil qilinadi. nauchniyimpuls.ru
18. Raximberganov, T.O'. Profilaktika inspektorlarining Ichki ishlar organlari tayanch punktlari ishini tashkil etish va muvofiqlashtirishning amaldagi huquqiy holati. *Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire*. Bu maqola profilaktika inspektorlarining strukturalari, huquqiy asoslari va faoliyatining amaliy jihatlarini ko'rib chiqadi. newjournal.org
19. "O'zbekistonda turizm sohasining izchil rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan transport tizimi muammolari" – *LUCH (Scientific-JL.com)* maqolasi: unda transport tizimidagi kamchiliklar va turistlar uchun noqulayliklar tahlil qilingan, shu jumladan onlayn xizmatlar va infratuzilma jihatlarini. scientific-jl.com
20. De Nadai, M., Xu, Y., Letouzé, E. va boshqalar. Socio-economic, built environment, and mobility conditions associated with crime: A study of multiple cities. arXiv preprint. Ushbu maqola transport, inson harakati va shahar muhitining jinoyatchilik bilan bog'liqligini tahlil qiladi. [arXiv](https://arxiv.org)
21. Kadar, C. & Pletikosa, I. Mining large-scale human mobility data for long-term crime prediction. arXiv. Bu maqolada inson harakati (mobility) ma'lumotlari asosida jinoyatchilikni bashorat qilish va oldini olish usullari ko'rib chiqiladi, bu transport va xavfsizlik profilaktikasi bilan bog'liq. [arXiv](https://arxiv.org)

22. Kadar, C., Feuerriegel, S., Noulas, A. va boshqalar. Leveraging Mobility Flows from Location Technology Platforms to Test Crime Pattern Theory in Large Cities. arXiv. Ushbu ishlarda harakat oqimlari va jinoyatchilik nazariyasi (crime pattern theory) aloqasi tahlil qilinadi, bu transport va profilaktika strategiyalarini ishlab chiqishda foydali bo'lishi mumkin. [arXiv](https://arxiv.org/)
23. Transcrime – “Transcrime” – jinoyat tahlili va oldini olish bo'yicha yirik tadqiqot markazi. U transport, iqtisodiy jinoyatlar va profilaktika sohasida strategik tadqiqotlar olib boradi. [Википедия](https://ru.wikipedia.org/wiki/Transcrime)
24. Natural surveillance” (tabiiy kuzatuv) kontseptsiyasi – jinoyatchilikning oldini olishda muhit dizayni (CPTED) modellari doirasida muhim ekanligini tushuntiradi.